

Jan Neruda (1834 – 1891): Povídky malostranské (70. léta 19. století)

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje);

2. Kompozice;

3. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

4. Námět, témata, hlavní motivy;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

Přivedla žebráka na mizinu

Chci psát událost smutnou, ale hledí mně do očí co veselá iniciálka obličej páně Vojtíškův. Obličej tak zdravě svítivý a do červena lesklý jako nedělní pečinka, politá čerstvým máslem. A takhle k sobotě - pan Vojtíšek holil se jen v neděli -, když už mu bílé vousy po kulaté bradě zas řádně vyrazily a jako hustá smetana se skvěly, zdál se mně být ještě hezčí. Také vlasy jeho se mi libily. Neměl jich mnoho, začaly pod okrouhlou pleší na skráních a byly už přešedly, ne více stříbrny, nýbrž již až lehýnce zas do žluta, ale byly jako hedváb a vlály tak hebce kolem hlavy. Pan Vojtíšek nosil totiž čepici vždy jen v ruce a pokrýl se, leda když měl přejít prostorou sluncem příliš praženou. Vůbec se mně pan Vojtíšek líbil velmi, jeho modré oči zářily tak upřímně, celá jeho tvář byla jakoby kulatým, upřímným okem.

Pan Vojtíšek byl žebrák.(...)

Pozorlivý čtenář zajisté se diví, že směl žebrák pan Vojtíšek mluvit s panem policajtem jen tak po sousedsku a tento že mu ani nevykal, jakž by nějakému venkovanu nebo jinému zcela mu podřízenému člověku arci najisto byl učinil. A k tomu ještě třeba si pomyslit, čím tenkrát policajt byl! To nebylo ledabylokeré číslo od jedné do šesti set, to byl pan Novák, pan Šimr, pan Kedlický a pan Weisse, kteří v střežení naší ulice za den se vystřídali. To byl malý pan Novák ze Slabec, který nejraděj postál před kupeckými krámy, kvůli slivovici; tlustý pan Šimr ze Šluknova; pak pan Kedlický z Vyšehradu, zamračený, ale dobrosrdečný; a konečně pan Weisse z Rožmitálu, velký, s neobyčejně dlouhými, žlutými zuby. O každém se vědělo, odkud je, jak dlouho ve vojště sloužil a kolik má děti; na každého jsme se my "sousedské" děti věšely; on znal každého, muže i ženy, a matkám dovedl říci vždy, kamže se dítě jejich zaběhlo. A když roku 1844 pan Weisse následkem požáru v Renthauze vypuklého zemřel, šla mu na pohřeb celá Ostruhová ulice.

On ale nebyl pan Vojtíšek arci také obyčejným žebrákem. On si ani vlastního žebráckého zevnějšku nehleděl tak přísně, vypadal dosti čistě, alespoň na počátku téhodne; šátek na krku byl vždy pořádně uvázan, na kabátě byla sice někde záplatka, ale ne jako kus přibitého plechu a také ne z příliš různobarevné látky. Za týden prožebal se vždy celou Malou Stranou. Měl všude přístup, a jakmile zaslechla hospodyně venku jeho měkký hlas, nesla mu hned ochotně svůj trojník. Trojník, půl dobráku, to bylo tentokrát dosti mnoho. Od rána žebral až k polednímu, pak si zašel k Sv. Mikuláši na půldvanáctou. Zde u kostela nežebral nikdy, ba on dřepících zde žebraček ani si nevšimnul. (...)

Sotva si byl usedl, zvedla se jedna ze žebraček od dveří mikulášského kostela a šla tímtež směrem. Té říkali "baba miliónová". Jiné žebračky slibovaly, že pánbůh darovanou jim almužnu zaplatí stotisíckrát, ona šla hned do "miliónů a miliónů"; proto také paní oficiálka Hermannová, která chodila ke všem licitacím po Praze, dávala almužnu jí jedině. Miliónová šla rovně kdy chtěla a kulhala kdy chtěla. Teď šla rovně a přímo k panu Vojtíškovu u sochy. (...)

"Pane Vojtíšku, my dva bychom mohli být ještě šťastni. - Tadyhle se mně pořád o vás zdálo, já myslím, že pánbůh tomu tak chce. - Vy jste tak samotný, pane Vojtíšku, nikdo vám neposlouží. - Vy máte všude přízeň, máte tuze moc dobrých lidí. - Vidíte, já bych se k vám přistěhovala.

Kus peřin mám -"

Pan Vojtíšek mezitím pomalu vstávat. Už tu stál rovně a pravicí si narovnával kožené stínidlo své čepice. "Radš utrejh!" vyhrknul konečně a obrátil se bez pozdravu. (...)

Divné zvěsti začaly se najednou šourat Malou Stranou. A koho se dotkly, škrabal se za uchem. "Pan Vojtíšek," znělo často v rozpacích a za chvíli zas jsi slyšel: "Pan Vojtíšek!"

Brzy jsem zvěděl všeho. Pan Vojtíšek prý nebyl ani chud. Pan Vojtíšek prý měl tam za vodou, na Františku, dva domy. To prý ani není pravda, že bydlí pod Hradem někde v Brusce.

Blázny si dělal z dobrých malostranských sousedů! A po tak dlouho!

Nastala rozhořčenost. Mužští se zlobili, cítili urážku, styděli se, že byli lehkověrní.

"Darebák!" pravil jeden.

"Je pravda," rozumoval druhý, "viděl ho někdo žebrat v neděli? To byl nejspíš doma, ve svých palácích, a jedl pečeně."

Ženské ještě váhaly. Dobrá tvář páně Vojtíškova zdála se jim přec příliš upřímná.

Ale přišel dodatek zvěsti. On prý má také dvě dcery a ty prý dělají slečny. Jedna prý má lajtnanta a druhá chce jít k divadlu. Nosí Jen samé rukavičky a jezdí do Stromovky.

To rozhodlo i u ženských.

Takřka ve dvakrát čtyřadvaceti hodinách byl osud páně Vojtíškův zjinačen. Všude ho ode dveří odbývali, že jsou "zlé časy". Kde míval obědy, slyšel, že "dnes nic nezbylo", nebo: "Jsme chudí, měli jsme jen hrách, to není pro vás." Uličníci kolem něho poskakovali a pokřikovali: "Domácí pán! Domácí pán!" (...)

Venku stála mlíkařka na vozíku a za vozíkem stál policajt pan Kedlický. Kus lojové svíčky svítil tiše v čtyřhranné, skleněné lucerně.

"Cože, pan Vojtíšek?" ptala se mlíkařka a ustála ve vrtění vařečkou. Ono bylo mlíkařkám sice ouřadně zapovězeno užívat vařečky na děláním smetanové parády, ale pan Kedlický byl muž dobrosrdečný, už jsem to řekl.

"Ano," odpověděl, "našli jsme ho po půlnoci na Oujezdě vedle kanonýrských kasáren. Byl nadobro zmrzlý a dali jsme ho do umrlčí komory ke Karmelitánům. Měl jen rozedraný kabát a kalhoty, ani košile neměl."

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Malá Strana

Městská část Prahy 1 a 5, historické jádro Prahy. Jsou zde kulturní, administrativní a správní budovy. Osídlení na tomto území je doloženo nepřetržitě od římské doby (1. století n.l.). Roku 1257 jednotlivé osady splynuly v celek Nového Města pod Pražským hradem, které bylo vybaveno městskou samosprávou. Roku 1348 byl název změněn na Menší Město pražské a od počátku 15. století se ujalo označení Malá Strana. V r. 1420 byla poškozena, když se husité pokusili dobýt hrad hájený stranou římského krále Zikmunda. V 16. až 18. století byla na území Malé Strany postavena řada šlechtických paláců. Čtvrť sloužila jako ekonomické zázemí Pražského hradu, v palácích probíhala řada diplomatických jednání. Velkého významu Malá Strana nabyla v éře Rudolfa II. Po bitvě na Bílé Hoře přichází úpadek, Ještě za Třicetileté války vznikl Valdštejnský palác a po posledním švédském vpádu 1648 se rychle obnovují a rozšiřují hlavně církevní stavby (nový jezuitský Profesní dům s kostelem Svatého Mikuláše aj.). Zároveň se stavělo nové mohutné opevnění, navazující na opevnění Hradu. Přes morové epidemie z let 1680 a 1714 počet obyvatel stále rostl a na Malé Straně působila řada vynikajících umělců. Avšak definitivním odchodem královského dvora do Vídně tato čtvrť ztrácí na významu, Pražský hrad je prakticky opuštěný, a tím klesá význam podhradní čtvrti, která získává až polovenkovský charakter. Roku 1784 byla Malá Strana včleněna jako městská čtvrť do spojené Prahy.

Druhý text je populárně naučný; snadno v něm najdete charakteristiky, které odpovídají Nerudovu obrazu Malé Strany i v jeho době.

JAN NERUDA (1834 – 1891): básník, prozaik a novinář. Narodil se v Praze na levobřežní Malé Straně. Malebná čtvrť v sobě zkoncentrovala celé české dějiny: v někdejší slavné éře samostatného Českého království sloužila jako dynamické a blahobytné zázemí sídla českých panovníků a žily tu významné osobnosti české i zahraniční; v pobělohorské době, kdy Hrad prakticky osiřel, se Malá Strana proměnila v odlehlou, zapouzdřenou lokalitu, kde zdánlivá polovenkovská idyla jen chabě zakrývala fatální odtrženost od evropského společenského vývoje.

Neruda pocházel z velmi skromných poměrů (ale spřátelil se s významným francouzským přírodovědcem žijícím v Praze, Joachimem Barrandem), vědomí majetkové nedostatečnosti mu komplikovalo navazování vztahů s partnerkami (zůstal svobodný a bezdětný), a když po letech přece jen získal dobré příjmy, věnoval se raději cestování (po Evropě a Blízkém východě).

V Nerudově tvůrčím životě můžeme rozlišit několik **etap**:

(1) Inspirace **máchovským romantismem** v kombinaci s **ironickými básnickými reflexemi** reálného života: **básnická sbírka *Hřbitovní kvítí* (1858)** a **almanach *Máj* (1858)**: zorganizovali ho **Jan Neruda** a **Vítězslav Hálek**, cílem bylo představit se (ještě spolu s Karolinou Světlou aj.) jako generace mladých autorů, kteří tvoří v evropském stylu (jako Balzac, Dickens aj.); mladí autoři navíc získali k účasti i legendy minulých let (Boženu Němcovou, Karla Jaromíra Erbena aj.), a almanach tak ukázal, že kvalitní česká nezávislá literatura stále žije i v jinak tíživých poměrech; májovci dokazovali, že český národ již vyhrál svůj boj o záchranu a teď by si měl klást vyšší cíle.

(2) **Realistická lyrickoepická poezie**, v níž se střídá intimní lyrika (téma matky) s pronikavým zachycením problematických stránek života společnosti, od mezigeneračních konfliktů až po propastné sociální rozdíly a pokřivené charaktery: **básnická sbírka *Knihy veršů* (60. léta**; básně ***Dědova mísa, Před fortanou milosrdných*** aj.; některé básně jsou **prvními sociálními baladami** v české literatuře); Neruda tu osvědčil umění vystavět na malé ploše spádový děj opřený o motivy zdánlivě detailní, ve skutečnosti však s velkou vypovídací hodnotou, kterou čtenáři zprostředkovává nerudovská ironie značící – navzdory těžkostem – optimistický a mužně silný vztah ke světu.

(3) Nerudova **novinářská činnost (60. – 80. léta)**: ovlivněna koncem absolutismu (1860) a mírnou liberalizací poměrů (vznikaly spolky i nezávislý tisk), Neruda pracoval v redakci *Národních listů* aj., stal se tvůrcem českého **fejjetonu** a uměleckým kritikem. Nezaměnitelný byl jeho duchaplný, názorově ostrý a přitom kvalifikovaný styl okořeněný jazykem, který stylizovaně napodoboval autentickou mluvu. Fejjetony ***Kam s ním*** – o nepovedeném odpadovém hospodářství v Praze, ***O té parolodi*** – o pokusu o vltavskou paroplavbu nad Prahou, ***Jsou-li andělé ženy?***...

(4) **Vrchol Nerudovy realistické tvorby (70. léta)**: **soubor *Povídky malostranské***: 13 povídek, laděných vzpomínkově (vliv skutečných postav či událostí), Neruda líčí Malou Stranu a Malostráňáky s důkladnou znalostí (a s podrobnými odkazy na realie), vlídná empatie se ovšem prolíná s kritickým pohledem na provinciální sebezahleděnost čtvrti; povídky ***Týden v tichém domě, Přivedla žebráka na mizinu, Doktor Kazisvět, Hastrman, U Tří lilí...***; básnická sbírka ***Písně kosmické*** reaguje na dobovou popularitu astronomie, ale také tehdy nových románů science fiction Julese Verna, spojuje obecně lidskou touhu po překročení dosavadních limitů se sebevědomím již světově orientovaného národa (***Jak lvové bijem o mříže... buďme tou malou hvězdičkou, kol níž se velké točí...***), nebrání se ale ani ironii a satíře (***Seděly žáby v kaluži***).

(5) Na nástup nového směru **novoromantismu** (romantické motivy v populárním podání pro co nejširší veřejnost) Neruda vstřícně zareagoval – vlastně odlišně od své dosavadní tvorby – tím, že v novoromantickém duchu napsal velmi populární básnickou sbírku ***Balady a romance* (1883)**: lyrickoepické básně s řadou témat od biblických časů (***Romance štědrovečerní, Balada pašijová...***) přes české dějiny (***Romance o Karlu IV., Balada česká***, – o rytíři Janu Palečkovi z poděbradské doby, ***Balada o polce...***) až po dobrodružné příběhy (***Romance helgolandská***); z Nerudovy pozůstalosti vyšla (1896) sbírka novoromantických, vlastenecky laděných básní ***Zpěvy páteční***.

